

PÅ JAKT EFTER ETT SVUNNET LANDSKAP

Dokumentärfilm, 40 min

Manus och regi: Leo Kantor

Kamera: Artur Lukaszewicz, Jacek Knopp

Produktion: Kulturforum Sweden, V- Film, Wrocław Polen

Kontakt: Leo Kantor, Kulturforum,

Djursholmsvägen 91, 183 57 Täby

Tel. 08-756 67 08

Mobil 070-757 67 08

Fax 08-732 39 39

e-post: info@adekvat.se

En gång i tiden, före kriget, levde det i Breslau tjugotusen judar. Detta var en av Tysklands mest vitala judiska församlingar. Efter kriget var den fullkomligt uttraderad. Hälften av de tvåhundratusen polska judar som hade räddats undan Förintelsen anlände hit 1946. Femtontusen stannade i Breslau – numera Wrocław – medan de övriga bosatte sig i trettiofem småstäder i trakten. Det hade funnits en tid då tre och en halv miljon judar bodde i Polen. Idag, långt efter krigets slut, finns det fortfarande inte en enda dikt, essä, berättelse eller roman om Europas största enklav av Förintelsens överlevande – för att inte tala om en film.

Det var ett fint samhälle, först tysk-judiskt och sedan polsk-judiskt, efter kriget. Det som gjorde det ovanligt var dess livsglädje och önskan att skapa en tillvaro i en ofta ogästvänlig miljö, alltid på ett ansvarstagande sätt och med respekt för omgivningen. Även efter det förödande kriget organiserades hantverkskooperativ, verkstäder, men även teatergrupper, kulturhus, diskussionsklubbar, politiska partier, förskolor och skolor, tidningar och musikgrupper, vårdinrättningar, bönehus och barnkolonier. Trots den fruktansvärda tragedin fanns ändå en förhoppning om en fridfull tillvaro i fred, förvisso bland ruinerna men trots allt mitt i detta vackra landskap; en gång tyskt, idag polskt, men aldrig judarnas förlovade land.

Det hela fick ett brått slut redan 1968. Det kommunistiska styret satte då igång en hätsk antisemitisk kampanj och tog ifrån judarna deras arbeten, akademiska poster, försörjningsmöjligheter och berövade dem deras mänskliga värdighet. De yngre ställdes inför alternativet att antingen emigrera eller bli inkallade. Vid gränsen fick man lämna ifrån sig sina examensbevis och vetenskapliga manuskript; gamla

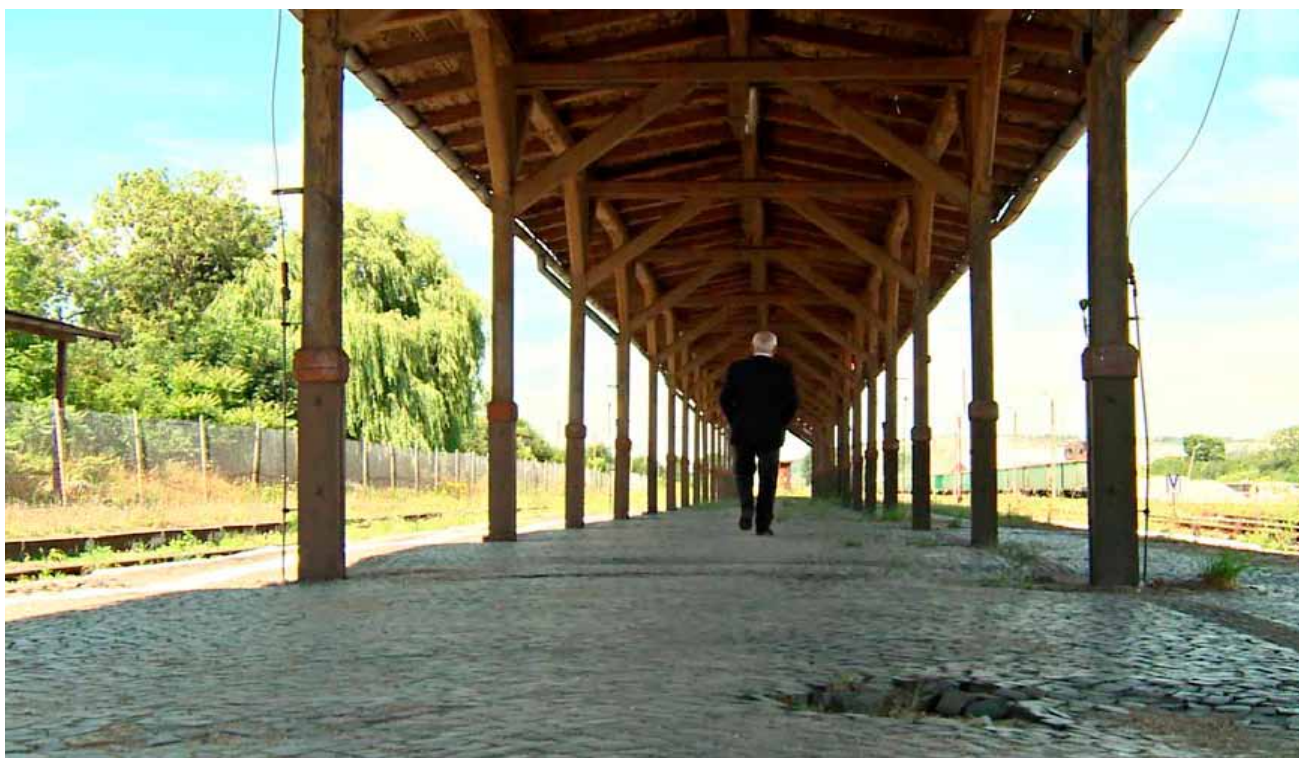
och unga plundrades på sina värdesaker. Förintelsens överlevande och deras barn tvingades alltså tjugo år efter kriget att lämna landet. Tjugotusen judar, den sista kvarlevande spillran, reste till USA, Kanada, Sverige, Australien, Israel, Tyskland och Danmark.

Fyrtiosex år senare återvänder den sedan 1968 i Sverige bosatte polsk-judiske regissören och publicisten Leo Kantor (född 1940) till Wrocław för att berätta historien om stadens judar. Själv hade han överlevt kriget i Uralregionen, tillsammans med sin mamma som lyckades hoppa på det allra sista evakueringsstället från Charkov. Då var han blott ett år gammal och hans far hade redan stupat vid fronten utanför Charkov. Efter kriget skulle Leo och hans mor återvända till Polen, till en liten stad utanför Wrocław, tillsammans med Grzegorz Kantor, en polsk jude som hade undgått Förintelsen. Därmed skulle lille Leo få egna minnen av livet i denna märkliga, förtigna och bortglömda fristad för Förintelsens överlevande.

Ansökan om stöd till filmen fick avslag från flertalet stora, statliga, polska offentliga institutioner som sponsrar landets rikliga och intressanta filmproduktion. Vare sig statliga Mickiewicz Institutet för spridning av polsk kultur i utlandet eller Wrocławskas president svarade på vår ansökan.

Den judiska församlingens ordförande blev missbelåten över att filmen inte berättar att församlingen dagligen bjuder tjugo människor på gratis soppa och han deltog inte alls i premiären. Däremot kom det äldre människor som grät och unga nyfikna polacker som ställde frågor; även journalister och framstående politiker samt representanter för kulturlivet var där.

Filmfonden Odra, som fördelar offentliga medel i Wrocław, liksom experter vid Institutet för film-



konst, ansåg dock att det egentligen inte fanns någon anledning att göra den här filmen. Efter ett ingripande från media fick emellertid filmen ett litet bidrag från Polska Filminstitutet och Wrocław Läns vicepresident.

Resultatet visade sig dock bli fulländat. Den största polska tidningen Gazeta Wyborcza beskriver filmen som en mycket viktig filmhistorisk och konstnärlig händelse.

Zbigniew Rybczynski, en av två polska Oscarsvinnare 1983, har kallat filmen en pärla bland dokumentärfilmer. Filmerna fick i april 2014 på festivalen Jewish Motifs i Warszawa ett oerhört varmt mottagande. Polska televisionen TVP 2 betraktar filmerna som synnerligen viktiga och kommer att visa dem inte mindre än tre gånger under hösten 2014. Polska filmfestivaler i Warszawa, Bydgoszcz, Kraków och Wrocław, många utländska TV-bolag och filmfestivaler samt universitet och vetenskapliga centra runt om i världen har med filmerna i sina program.

Idag bor endast nittio judar kvar i Wrocław och en tredjedel av dem orkar inte längre lämna sina hem. Wrocław är utsedd till Europas kulturhuvudstad 2016. Mångkultur och tolerans lyfts fram som viktiga inslag i evenemanget, som kommer att kosta tvåhundra miljoner euro.

Det är väl värt att påminna om hur en sådan mångkultur såg ut och vad som finns kvar av den, att visa hur snabbt en unik niohundraårig kulturell utveckling kan raseras. Denna region har sett fem Nobelpristagare och ett katolskt helgon vid namn Edith

Stein födas, samtliga av judisk börd. Det var också hit som en ung Felix Mendelssohn reste för att besöka sin farbror, företagare i en kurort sjuttio kilometer från Wrocław. Huset står kvar i Duszniki Zdroj. Om detta fick man veta på Wrocławskas Kulturnämnd och Stadsmuseet först efter filminspelningen.

Spillrorna av dessa gedigna, raka, fina människor har skinrats över världen. En stor del wrocławska judar bor i Sverige och Danmark, många fler än i själva Wrocław med sin halvmiljon invånare.

Denna film har gjorts med dem och deras barn i åtanke.

"Människorna som Leo Kantor beskriver i sin film och det faktum att de har överlevt kriget kan man enbart betrakta i kategorier av underverk."

Tamara Wlodarczyk, forskare vid universitetet i Wrocław, i tidskriften "Judiska ord" juni 2014.

"Detta är dokumentärfilmens absoluta höjdpunkt, såväl i fråga om fakta som konstnärlig prestation."

Zbigniew Rybczynski, New York, Oscarbelönad 1983 för filmerna "Tango".

"Leo Kantor har sagt allt från A till Z på ett mycket kortfattat och fantastiskt vackert sätt."

Tadeusz Smolenski, journalist på polens största dagstidning Gazeta Wyborcza, april 2014.